

פרשת ניצבים וילך - ראש השנה תשפ"ו השמחה בקבלת עול מלכותו יתברך

ראש השנה בכלל חג

אנו עומדים שבוע לפני ראש השנה, רבותינו מביאים, בשבוע שלפני ראש השנה, כל יום מתקן את מה שחטאנו באותו היום כל השנה. ראש השנה איקרי מועד. כך פוסק השולחן ערוך (תקצו, א): "אוכלים ושותים ושמחים, ואין מתעניין בראש השנה ולא בשבת שובה; אמנם לא יאכלו כל שבועם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם". מבאר המשנה ברורה (א):

רוצה לומר אף שהוא יום הדין, מכל מקום מצוה של "ושמחת בחגך" (דברים טז, יד) שייך גם בו שגם הוא בכלל חג כדכתיב (תהילים פא, א) "תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו" ונאמר בנחמיה (ח, י) "אכלו משמנים ושתו ממתקים, כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם".

בראש השנה ישנה מצוות "ושמחת בחגך". וכן מוסיף המשנה ברורה (תקפא, כה): "מכבסין ומסתפרין בערב ראש השנה, להראות שאנו בטוחין בחסדו יתברך שיוציא לצדק משפטינו". מקור דבריו הוא מהרא"ש (ראש השנה ד, יד), "ועוד הביא ראבי"ה (ב, ראש השנה תקכט) ראייה מהירושלמי בפרק קמא דראש השנה (ג), "אמר רבי סימון כתיב כי 'מי גוי גדול', רבי חנניא ורבי יהושע, חד אמר איזו אומה כאומה זאת שיודעת אופיה של אלוהיה. בנוהג שבעולם, אדם שיש לו דין, לובש שחורים, ומתכסה שחורים, ומגדל זקנו, ואינו חותך צפרניו, לפי שאינו יודע איך דינו יוצא. אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים, ומתעטפין לבנים, ומגלחים זקנם, וחותרים צפרניהם, ואוכלין ושותין ושמחים בראש השנה. לפי שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים, ומטה את דינם לכף זכות וקורע להם גזר דינם". מדויק בדברי הירושלמי, אכן זה נס, אך אנו בטוחים שיעשה לנו נס, "שיודעין שהקב"ה עושה להם נסים". ומעתה, יש להבין מהו החג דראש השנה, ומהי השמחה שבו?

ביאור הדברים הוא בפסוק שהביא המשנה ברורה "ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". נלמד את הפרשה (נחמיה ח, א-יב):

"ויאספו כל העם כאיש אחד אל הרחוב אשר לפני שער המים ויאמרו לעזרא הספר להביא את ספר תורת משה אשר צוה ה' את ישראל. ויביא עזרא הכהן את התורה לפני הקהל מאיש ועד אשה וכל מבין לשמע ביום אחד לחדש השביעי (הוא יום של ראש השנה - רש"י; אחר שסיימו לבנות את חומת ירושלים בכ"ה באלול, התאספו העם לשוב בתשובה). ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור (של תחלת היום - רש"י) עד מחצית היום נגד האנשים והנשים והמבנים ואזני כל העם אל ספר התורה (מביא רבי יעקב אדלשטיין (בעקבי הכתובים, מכתב יד רבינו), ראה זה פלא, כל העם השכימו 'מן האור', היינו עם דמדומי שחר, ואפילו לא אכלו עדיין, ועזרא דורש בפניהם בלי הפסק עד הצהריים, ואף אחד אינו מתעייף, ולא מתלונן בקוצר רוח, ואזני כל העם אל ספר התורה, כולם דרוכים ומלאים רכזו המחשבה וכל החושים, להקשיב רב קשב לקריאת התורה. [לשם השוואה כראי לראות את אי הסבלנות של ימינו לשמוע איזה דרשה או שיעור או אריכות בתפלה, בפרט על לב ריקן - כמה רחקנו מדורות הראשונים!!]).

ויעמד עזרא הספר על מגדל עץ אשר עשו לדבר... ויקראו בספר בתורת האלוקים (רוצה לומר, "בספר" הכתוב שהוא תורת הכתב, וגם "בתורת האלוקים" המסורה בעל פה - מלבי"ם. וזהו הכפלות "תורת משה" ו"ספר תורת האלוקים", תורה משה זהו תורה שבעל פה, ספר התורה הוא התורה שבכתב) מפרש ושום שכל ויבינו במקרא ("ויקראו בספר תורת האלוקים", זה מקרא; "מפרש", זה תרגום; "ושום שכל", אלו הפסוקין; "ויבינו במקרא", אלו פסיקי טעמים - מגילה דף ג. הרי שהעבירו זה לזה את הדברים עם ביאורים).

"ויאמר נחמיה הוא התרשאת ועזרא הכהן הספר והלויים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא לה' אלוקים (כי יום ראש השנה הוא - רש"י) אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה (מפני שלא קיימו התורה כראוי - רש"י). ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו (לעני שאין מזומן לו מאכלו - רש"י) כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם (אחרי שבכו מעלות השחר, אמר להם נחמיה לכו אכלו ושתו, כי חדות ה' היא מעוזכם). והלויים מחשים לכל העם לאמר הסו כי היום קדש ואל תעצבו. וילכו כל העם לאכל ולשתות ולשלח מנות ולעשות שמחה גדולה כי הבינו בדברים אשר הודיעו להם".

בראש השנה הראשון בזמן בית המקדש השני, העם בכה ועשו תשובה רבתי. אמר לה נחמיה "אל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם". נחמיה עולה לארץ ישראל מיד לאחר הקמת הבית השני, ולמול עיניו הוא רואה שיש מעם ישראל ואף מראשיו, שחוטאים בנשים נכריות. מקבץ נחמיה את כל העם אל רחוב העיר בראש השנה, וקורא באזניהם את כל חומש דברים - חומש התוכחה. והעם בשומעם את תוכחתו כפי שהוא קורה בספר התורה החלו בוכים ועושים תשובה רבתי. ואמר להם נחמיה לכו אכלו ושתו - "כי קדוש היום לאדונינו". ואף "ואל תעצבו" - "כי חדות ה' היא מעוזכם". הרי שחדוות ה' היא מקור כוחכם להינצל הדין. דברי נחמיה נסתרים מתוך עצמם. אם ראש השנה הוא מועד בו צריך לשמוח, והתמיהה מבצבצת מאלה. אם אין להעצב כי חדות ה' היא מעוזכם, מדוע קרא להם נחמיה את דברי התורה עד שבכו כל העם, הלא אם הם שמחים

בחדות ה' בטוחים הם שיצא כאור דינם, ומדוע עליהם לבכות? מדוע לא אמר זאת נחמיה בבוקרו של היום, אלא חיכה שיבכו כל העם בכי של תשובה?

כיצד ניתן לשמוח בשעת הדין?

הדברים מבוארים כמין חומר. חשבון הנפש לבדו, אינה סיבה לזכות בדין. אחרי ששבו בתשובה והתחרטו על מעשיהם, ואזי בטוחים בחסדו יתברך, בטחון זה הוא כוח הנצחון בדין. ודאי שבעצמו של ראש השנה צריך לשמוח, וקודם ראש השנה יש לבכות ולחזור בתשובה. באותה השנה שלא שבו בתשובה, הוצרכו לבכות בראש השנה, כדי לזכות להגיע לבטחון בקב"ה ולשמחת ראש השנה.

בהרחבת הדברים נלמד את דברי האור גדליה (מועדים, עמוד 1):

בגמרא (ראש השנה דף כז.), "אמר רבי שמואל בר יצחק, כמאז מצלינן האידנא, זה היום תחילת מעשיך, זכרון ליום ראשון, כמאן כרבי אליעזר דאמר בתשרי נברא העולם" (עיין בתוספות שם בשם רבינו תם, דלכולי עלמא נברא העולם במחשבה בתשרי, ובמעשה בניסן, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים). שבריאת העולם התחיל ביום כ"ה אלול, ובריאת אדם הראשון היה ביום אחד בתשרי, וזה היום נקרא תחילת מעשיך, אף כי היה נבראים קודם אדם הראשון. אבל תחילת מלכות שמיים היה בבריאת אדם הראשון. וכמו שאיתא בגמרא (ראש השנה דף לא.), "בשישי מה היו אומרים, ה' מלך גאות לבש" (תהילים, צג), על שם שגמר מלאכתו ומלך עליהן". והביאור בזה הוא, כי אף שהיו הרבה נבראים קודם בריאת האדם, אבל ה' מלך לא שייך רק בבריאת האדם, כי כל הנבראים אין להם בחירה, והאדם הוא היחיד אשר בידו לבחור בחיים או במוות, הבחירה להמליך הקב"ה על עצמו, ולבטל כל רצונותיו ותשוקותיו לרצונו יתברך, או חס ושלום לילך אחר רצונותיו ולבעט במלכותו יתברך, ומלך נקרא כשבני המלוכה מקבלים מלכותו יתברך מרצונם הטוב, ורק בבחירת האדם במלכותו יתברך, אז נקרא הקב"ה בשם מלך. וכמו שמבאר הגר"א (בראשית לז, ח) החילוק בין מלך מושל, כי מושל נקרא שהוא מושל על בני המלוכה בעל כרחם, ומלך נקרא כשהוא מלך מרצונם הטוב. וזהו פירוש הקרא (תהילים כב, יט), "כי לה' המלוכה ומושל בגוים", כי על אומות העולם נקרא הקב"ה מושל, אבל על בני ישראל הוא מלך, שהם בוחרים בטוב ומקבלים מלכותו, ולכן בבריאת האדם נקרא הקב"ה מלך, כי על כל שאר הנבראים הוא בבחינת מושל, ורק כשהאדם בעל הבחירה בוחר במלכותו נעשה למלך שגמר מלאכתו ומלך עליהם, ולכן נקרא יום הזה "תחילת מעשיך", כי ביום הזה נקבע מלכות שמים בהבריאה.

"אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא, לעת נעשה בחפצו כל אזי מלך שמו נקרא", לעת נעשה בחפצו כל, משנברא אדם הראשון אז נקרא הקב"ה מלך, אבל באמת צריכים אנו לדעת כי ה' היה מלך בטרם כל יציר נברא, קודם שהיה שום בריאה (קודם שנברא בעל הבחירה), ואף שאין לנו שום השגה בזה, כי לנו יש מושג שאין מלך שאין מלך בלא עם, אבל גם מושג זה הוא בריאה, שהאדם נברא עם המושג שלא שייך מלכות בלא עם, אבל לפניו יתברך שייך מלכות בלא עם, וכמו שלנו יש מושג של אמתא באמתא היכי יתיב, אבל בארון אמרו חז"ל ארון עצמו אינה מן המדה, כי כל אלו המושגים הם נבראים, אבל למעלה מסדר הטבע ואצל הקב"ה אין מושג כזה כלל, וזהו מה שאומרים "אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא", שה' יתברך היה מלך אף כשלא הייתה בריאה, אבל "בעת נעשה בחפצו כל", שנברא האדם, "אזי מלך שמו נקרא", אז הוא נקרא על ידינו מלך...

אמרו חז"ל (ראש השנה דף לד:), "אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם", בראש השנה ממליכים הקב"ה למלך על כל הבריאה, וזה עיקר קביעות היום טוב להמליך הקב"ה למלך, ולכן קבעו חז"ל לומר ברכה של קדושת היום, מקדש ישראל ויום הזכרון בסדר מלכיות בתפילת מוסף, כי זהו עיקר קדושת היום מה שממליכים הקב"ה. ומלכות נקרא שמבטל רצונו לרצון המלך, ויודע שכל סיבות ומקרים שקורים לו הוא מאת סיבת כל הסיבות מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ראש השנה הוא יום בריאת אדם הראשון, ובבריאת אדם הראשון נקבע מלכותו יתברך בעולם כמו שביארנו, ובכל שנה ושנה ביום הזה אשר נברא אדם הראשון נתחדש הרצון הזה אצל הקב"ה של אנא אמלך, הרצון שהיה בעת בריאת האדם, ולכן נקבע יום הזה ליום טוב שממליכים הקב"ה למלך על כל הבריאה, כי ביום הזה התחילה מלכותו יתברך בעולם ובכל שנה נתחדש זה המלכות.

על העניין שראש השנה הוא יום דין נובע מזה שהוא יום שנקבע מלכותו יתברך בעולם כי כמו שמלכות בשר ודם בעת שבא לקבוע מלכותו הוא רואה שכל בני המדינה יקבלו עליהם מלכותו, ושלא ימרדו בהמלכות שלו, כן כביכול בעת שנקבע מלכותו יתברך בעולם יש דין על האדם אם המליך הקב"ה על עצמו בזה השנה שעברה, ואם יש לו מקום בכלל בהמלכות שמים, וזהו הדין שיש על האדם בראש השנה, שמודדים את האדם אם על ידו נתרבה כבוד שמים בהבריאה, כי במדת הדין צמצם הקב"ה במדה לכל בריאה ובריאה הגלוי כבוד שמים שצריך לצאת ממנו, ועל זה דנין אותו, וכן הדין על להבא הוא גם כן על דרך זה, איזה מקום פרטי יהיה לאיש הזה בתוך המלכות שמים, אם יחיה אם ימות, אם יעני אם יעשיר, והכל הוא מצד שביום הזה קובעים מלכותו יתברך בעולם.

עיקר תפקיד האדם יום הזה לקבל עליו מלכות שמים, וכפי מה שמקבל עליו מלכותו יתברך כן הוא יוצא זכאי בדין. ולכן ראינו כי בתפילת היום אין האדם מבקש על צרכיו הפרטיים, אלא רוב התפילות הם על כבוד מלכות שמים, "ובכן תן פחדך", "ובכן יתקדש שמך", שיתקדש כבוד מלכות שמיים... וכשבני ישראל מקבלים עליהם מלכותו יתברך, אז נתגלה כבוד מלכותו על כל הנבראים, כי כל אחד מישראל כולל בתוכו חלק מהעולם, ועל ידי מעשיו נתעלה אותו חלק בהעולם ששייך לו עצמו, או חס ושלום להיפוך, וכמו שאיתא בספרים דלכן בדור המבול השחתה בכל הבריאה, ואף אותן הנבראים שאין להם בחירה השחיתו, כי בעת אשר ירדו בני אדם ממדריגתם ירד כל הבריאה עמם, כל אחד חלק הבריאה השייך לו, ולכן נח שלא נאבד בהמבול, ניצל גם חלק העולם השייך לו, כל החיות והבהמות שהיו בהתיבה. ובראש השנה בעת שממליכים הקב"ה על עצמנו, אז אנו ממליכים הקב"ה על כל הבריאה, ובזה יובן סדר התפילה בראש השנה אנו אומרים, "ובכן יתקדש שמך ה' אלוקיני על ישראל עמך", וכשנתקדש שמו על ישראל, ובני ישראל ממליכים הקב"ה עליהם, אז "ובכן תן פחדך ה' אלוקיני על כל מעשיך, וייראוך כל המעשים" שאז נופל יראת ה' כל כל הבריאה, ואז

נתגלה לאין כל "שהשלטן לפניך, עוז בידך וגבורה בימינך", שכל מה שנתהווה בהבריא הוא מה' יתברך, ואין שום דבר בהבריא כמקרה בעלמא, ועיקר ההתגלות הזאת יהיה לעתיד לבוא, כשיתגלה המלכות שמים ויהיה ניכר לעין כל שהקב"ה מנהיג את עולמו, כי אז תהיה "כי תעביר ממשלת זרדון מן הארץ".

האדם בוחר להמליך את הקב"ה עליו, לבחור בדעתו בטוב. בהמלכתו יתברך, אנו מתקרבים אליו, רוצים להסיר מעלינו את כל העוונות המרחיקים אותנו ממנו. מזכירים את עצמו לפניו, ובוזז אנו זוכים בדין.

אדם מוסר נפש עבור בנו

אחר המלכת הקב"ה, אנו אומרים זכרונות. ודאי שהקב"ה זוכר, אין שכחה לפני כיסא כבודו. אנו מזכירים לו את מעלת אבותינו, את מסירות נפשם לכבודו ולקיום מצוותיו. הזכרון והמלכות באים לידי ביטוי בתקיעת שופר. בהזכרת עקידת יצחק. יש להבין, הרי כשמזכירים את מעשה אבותינו, ואנו איננו כמותם, מצב זה יכול להביא חלילה לקטרוג?

בתקיעת שופר אנו אומרים, אף שלא זכינו להיות כאבותינו, הקב"ה שהוא בוחן כליות ולב, רואה שאנו רוצים להיות כאבותינו, ויתן לנו שנה טובה. בדרך זו הוא ביאור מעלת עקידת יצחק, שהיא היא עיקר הזכרונות. רש"י (בראשית כב, א) מביא, שהשטן, "היה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד, אמר לו (הקב"ה), כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב". ולכך הקב"ה אומר לאברהם שילך לארץ המוריה ושם יעלה לעולה את בנו על אחד ההרים שיאמר לו הקב"ה. ולכאורה מדוע בנבואה זו לא הוסיף לו הקב"ה מהו ההר? הקב"ה רצה לנסותו האם תהא דרכו בשמחה, או שמא בעצב ואין ראוי הוא לקבל נבואה, וממילא לא תתגלה אליו השכינה לומר לו היכן מקום העקידה, וכך לא יוכל לבצע את מצוות עקידת בנו, אך אברהם אבינו הלך בשמחה, כמבואר ברש"י (בראשית כב, ו), "וילכו שניהם יחדיו", אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר". ומאידך, אחר שהבין יצחק שהולכים לשחוט מבאר רש"י (בראשית כב, ח), "ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדיו בלב שוה". יצחק הלך בשמחה כאברהם להיעקד למען שמו יתברך.

וביותר, נחלקו הראשונים, של מי הניסיון הגדול יותר בעקידת יצחק. אברהם אבינו עוקד בידינו את בנו יחידו ומביא על כך רבינו בחיי (בראשית כב, א) בתו"ד "אבל בענין זה של העקדה הראה אברהם תוקף אהבתו בשם יתברך שהייתה חזקה ועזה... ואין לדמותה למי שמוסר עצמו למיתה בשביל אהבו או בשביל אדונו, כי ראוי היה אברהם אילו היו לו מאה גופין למסור את כולם למיתה על יצחק". אדם מסכים למות מאה פעמים ובלבד שבנו יוותר בחיים, וכאן אברהם אבינו שחט את בנו יחידו הרי דניסיונו גדול. וכן יש להוסיף דהרהר אברהם דאחר שאעקוד את יצחק ואקריבנו בכל יום ויום יעמוד ניסיון זה מול עיני, ממשיך דרכי איננו, כל מה שדיברתי כל חיי שאסור להקריב למולך, עשיתי בעצמי. יצחק הוקרב על קידוש השם, אך אברהם מאותו היום והלאה יחיה על קידוש השם, כך שניסיונו גדול יותר.

מכריע רבינו בחיי בהמשך דבריו (בראשית כב, ז):

ורבים ישאלו: איזה מהם גדול כוחו ומי משניהם הגדיל לעשות, אם אברהם הבא לשחוט את בנו הוא בעצמו בידי, או יצחק המפקיר עצמו להישחט. יש שאמרו גדול כוחו של אברהם יותר מיצחק, לפי שהמפקיר עצמו ליהרג נקל הוא מאד מן האב שבא לשחוט את בנו בידי, אם לא תאמר כן למה צוה הקב"ה לאברהם לשחוט את בנו בידי, יצוהו להרוג את עצמו, או שתבא המצוה ליצחק, אלא בודאי זה ראייה כי גדול כוחו של אברהם יותר מיצחק. ויש שאמר גדול כוחו של יצחק, לפי שאברהם נצטוו בזה מפי השם, וזה מצווה מפי אביו, ולכך גדול כוח אמונתו של יצחק.

ונראה כדעת האומר גדול כוחו של אברהם, שהרי יצחק אף על פי שלא נצטווה מפי השם יתברך יודע היה באביו שהוא נביא ונתחייב לשמוע ממנו כמפי השם יתברך, שהרי דבר הנביא דבר השם הוא, וכתוב (דברים יח, יט) "והיה האיש אשר לא ישמע אל דברי אנכי אדרוש מעמו". ומטעם זה בזאת המצוה צוה הקב"ה לאברהם ולא ליצחק, לבאר כי גדול כוחו של אברהם.

יצחק שמע מאברהם שיש נבואה שעליו להיעקד, ואף שלא שמע זאת בעצמו, ואף ידע שנבואה זו היא כנגד כל מה שחונך כל חייו, עשה זאת בלא היסוס. זכות זו של מסירות נפש עומדת לנו לדורי דורות. וביותר, אברהם אבינו יודע שהקב"ה הבטיח לו (בראשית כא, יב), "כי ביצחק יקרא לך זרע", ולא מקשה כיצד יתכן שהוא ימשיך את דרכי, אם הוא עתיד ליקרב לקרבן. באמרו, דברי ה' אמת, אני הוא שלא מבין את דבריו. ואכן, לבסוף התברר, שדווקא רצונו והסכמתו לעקוד את בנו, היא זאת שעומדת לנו להצלה בכל הדורות. זכות עקידת יצחק, עומדת לעם ישראל בכל צרה. זה הקרבן שמקריבים בראש השנה, את עצמנו. אחרי שמקבלים את מלכות ה', מקבלים את גזירותיו. לא עושים חשבונות, אלא מקבלים את דבר ה' במסירות נפש על עצמנו.

אברהם רוצה לעקוד את יצחק

אברהם רוצה לעקוד את יצחק. אחר שעקד אברהם אבינו את יצחק אומר לו המלאך (בראשית כב, יב) "אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה", וברש"י, "אל תשלח" לשחוט, אמר לו (אברהם) אם כן לחינם באתי לכאן? אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם, אמר לו (המלאך): "אל תעש לו מאומה". למדים אנו, אף כאשר אמר לו הקב"ה עמדת בניסיון ואינך צריך להקריב את בנך, לא נתרצה אברהם אבינו ורצה לזכות לעמוד

בניסיון בשלימות למען שמו יתברך. מוסיף אברהם ומקשה כמובא ברש"י, "אפרש לפניך את שיחתי, אתמול אמרת לי (בראשית כא, יב), "כי ביצחק יקרא לך זרע", וחזרת ואמרת (בראשית כב, ב) "קח נא את בנך", עכשיו אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער"? ! אברהם רוצה להקריב את יצחק, והקב"ה אומר לו שהיה זה ניסיון, וכוונתו הייתה שיעלה את יצחק לעולה בלא להקריבו בפועל.

ואף כשיצאו מהר המוריה, אומר הפסוק (בראשית כב, כ) "ויהי אחר הדברים האלה ויגד לאברהם לאמר הנה ילדה מלכה", וברש"י: "בשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים... בשרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו, וזהו אחרי הדברים האלה הרהורי דברים שהיו על ידי עקידה". הרי שאברהם סבר שיצחק לא הוקרב כקרבן כיון שבמותו אין המשך לאברהם, ואם היה נישא והיו לו בנים, היה זוכה להקריבו לעולה, אמר לו הקב"ה שעדיין לא נולדה רבקה זיווגו עד כעת, ואין הוא הגורם לכך שלא התקבל קרבנו. הרי שמתוך מעשה מסירות נפש של אברהם אבינו, שחשב שבעקידת יצחק הוא מאבד את כל המשך הדורות הבאים, נולד הכוח שמגן על עם ישראל מכל הגליות, זכות עקידת יצחק.

עיקר העקידה היא הרצון לעקוד

בדרך עבודתנו בזה, מביא האור גדליה (ליקוטי דיבורים על ענייני ראש השנה, ד):

עוד כתב רבינו סעדיה גאון שתקיעת שופר הוא להזכירנו עקידת יצחק שמסר נפשו על קדושת שמו ויעלה זכרונו לפני לטובה. ויש לפרש דבריו שעקידת יצחק מרומז בתקיעת שופר, על פי דברי חז"ל (ילקוט שמעוני קא), "רבי חנינא בן דוסא אומר, אותו איל שנברא בין השמשות לא יצא ממנו דבר לבטלה... קרניו של איל שמאלו שתקע בו בהר סיני "ויהי קול השופר" (שמות יט, יט), קרנו של ימין שהוא גדול משמאלו שהוא עתיד לתקוע בו לעתיד לבא שנאמר (ישעיה כז, יג) "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול", עיין שם. נמצא שבעקידת יצחק היה כל הגילויים האלו שהיה בתקיעת שופר של מתן תורה, ושיהיה בתקיעת שופר של העתיד, ולכן בתקיעת השופר שנכלל בו הזכרה של התקיעת שופר של מתן תורה ושל העתיד יש בו ממילא הזכרה של מעשה העקידה.

ובעקידת יצחק יש לימוד גדול על החשיבות של המחשבה של האדם, וכמו שביארנו בשיחה לפרשת וירא, שהטעם שלא הוצרך אברהם אבינו להקריב את יצחק בפועל, כי אברהם אבינו במחשבתו פעל כאילו עשה את העקידה למעשה, כי כל הטעם שבכל דבר יש צורך לעשיה בפועל ולא די שיעשה הדבר רק במחשבה, כי אי אפשר לאדם לדמות במחשבתו כאילו עשה המעשה בפועל, ולעולם יש חילוק בין העשיה בפועל להמחשבה. אבל אברהם אבינו עשה במחשבתו העקידה, ולכן היה די כאילו עשה את העקידה בפועל, בהקרב האיל במקום יצחק. שבעשיית האיל היה אצל אברהם אבינו ממש כאילו עקד את יצחק. ולכן אמרו חז"ל שאפרו של יצחק צבור לפניו, כי נחשב אצל הקב"ה כאילו עשה את העקידה בפועל. וזהו התביעה על כל אדם שבמחשבתו יהיה כאילו עשה את הכול בפועל שיהיה לו מחשבה שלימה בלי שום חסרון ופגם, מחשבה שאין להם שום פניה, ואם המחשבה הוא שלימה, אז נחשב הדבר כאילו נשלם במעשה, והמוטל על האדם הוא הרצון והמחשבה, כי אין לך דבר העומד בפני הרצון.

בירושלמי (ראש השנה ד, ח) "בכל הקרבנות כתיב "והקרבנתם" וכאן כתיב "ועשיתם", אמר הקב"ה מכיון שנכנסתם לדין לפני בראש השנה ויצאתם בשלום מעלה אני עליכם כאילו נבראתם בריה חדשה", ובמדרש (ויקרא רבה לה, ז) יש לשון "כאילו עשיתם את עצמכם", כי בראש השנה נחשב כאילו האדם הקריב את עצמו לקרבן, ואולי זה הכונה שמזכירין זכות של עקידת יצחק בראש השנה כמו שהקריב אברהם אבינו את יצחק, ודבר זה תלוי במחשבת האדם, שצריך להרגיש כאילו הקריב את עצמו לקרבן, והכול הוא בזכותו של עקידת יצחק, שנתן הכוח לכל הדורות שביכולת האדם להקריב את עצמו לקרבן, כמו שכתוב (בראשית כב, ה) "נלכה עד כה" ומפרש השפת אמת (וירא תרל"ט) כי הכונה הוא ל"כה יהיה זרעך" (בראשית טו, ה), כי בעקידת יצחק פעל אברהם אבינו שיהיה ביכולתם להתקרב לה' יתברך, ולהיחשב כאילו הקריבו את עצמם לקרבן.

וביתר ביאור כי באמת במחשבה פעל אברהם אבינו את כל הגילויים של כל הדורות במעשה העקידה. וכדברי הילקוט (קא) שהבאנו לעיל שבאילו של אברהם אבינו יהיה השופר גדול של העתיד, והכוונה בזה הוא, שבמחשבה היה שם כבר הגילוי כבוד שמים שיהיה לעתיד, רק שמוטל על כל הדורות להביא את הגילוי הזה מכוח אל הפועל, אבל בכוח כל זה נגמר בעת העקידה, ויש לנו הכוח מאברהם אבינו מאלו הגילויים שכבר נעשו בכוח בעת העקידה.

"וכן אנחנו נמסור נפשנו על קדושת שמו" (מלשון רבינו סעדיה גאון בטעמי התקיעות). והנה אין הכונה בזה למה שידוע אצלנו למסירות נפש, היינו להרוג את עצמו על קידוש ה', רק מסירות נפש הכונה היא למסירת רצונו, ונפש הוא מלשון אם יש את נפשכם מלשון רצון, ומה שהאדם מוסר רצונותיו להקב"ה ומבטל רצונותיו מפני רצון ה' יתברך, נקרא מסירות נפש (ועיין שפת אמת לפרשת אמור תרמ"ג, מה שפירש דברי חז"ל (אבות ד, יז) "יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים", ששעה הוא מלשון רצון, ואל מנחתו לא שעה, גם כן הוא על דרך הנזכר לעיל, שהכוונה שבמסירת הרצונות מתוך ישוב הדעת חשוב יותר לפני הקב"ה ממסירת נפש בפועל, עיין שם). וזהו באמת אחד מהיסודות של קדושת היום, כי זהו הפירוש במלכיות שממליך הקב"ה על עצמו ומבטל כל רצונותיו מפני רצון המלך.

כשיש לאדם אמונה שעבודה הוא מוכן למסור את נפשו, יש לו למה לחיות. בלא זה אין לו טעם בחיים. צריך שתהיה מטרה ותכלית בחיים. בקריאת שמע אנו אומרים "בכל נפשך", אפילו מבקש את נפשו. מסירת התאוות עבור כבודו יתברך, גם היא מסירות נפש. זהו ההמלכה, לבטל את רצונותינו עבור רצון ה'. ובה נזכרים לפנינו לטובה.

מוסיף הרב פינקוס (שיחות לימים נוראים, עמוד 202):

ידוע מה שדרשו על השינוי בלשון הפסוקים של פרשיות הקרבנות בפרשת פינחס, שבקרבנות ראש השנה לא כתיב "והקרבנם" כבשאר הקרבנות אלא "ועשיתם עולה" - והיינו שתעשו את עצמכם לעולה (עין משנה ברורה תקפא, ו מהאליהו רבא). והיינו שהעבודה ביום הזה היא לקחת את האדם של שנה שעברה, לשוחטו ולהקריבו עולה ולהעמיד אדם חדש ומתוקן. וזוהי עבודת התשובה וכן הוידוי של "אשמנו בגדנו" המעוררים את ההרגשה שאין לחוטא זכות קיום בעולם, באופן שעבודת התשובה ומשמעות יום ראש השנה היא לברוא את עצמנו מחדש.

תפקידנו הוא לבטל את עצמיותנו, להעמיד אדם חדש לכבודו יתברך. כך ממליכים את הקב"ה בראש השנה, ומזכירים את עצמנו לפניו.

דין ראש השנה על ההווה, מתוך מבט על העבר והעתיד

השפתי חיים (מועדים א, עמוד 447) מבאר את ברכת זכרונות:

רמח"ל זצ"ל (מאמר החכמה - ילקוט ידיעות האמת עמוד רסא) מפרש: "אתה זוכר - הוא סדר הדין. והנה הדין נעשה בהשקפה על כל העבר ההווה והעתיד, וזהו אתה זוכר מעשה עולם - והוא העבר... אתה זוכר את כל המפעל - ההווה... הכל גלוי וידוע - העתיד". וצריך להבין למה סדר הדין של שנה זו דורש שה' יתברך ישקיף על כל העבר מבראשית, ועל כל העתיד עד סוף כל הדורות. לכאורה הדין הוא על המעשים של השנה שעברה, ועל פי זה נותן הקב"ה לכל אחד את המגיע לו בשנה הנכנסת.

התשובה היא כך: על כלל ישראל במשך כל הדורות הוטל התפקיד לתקן את הבריאה ולהביאה לשלימותה - לגאולה השלימה. שלימות זו היא כבנין אחד שלם המורכב מהרבה אבני בנין, לכל יחיד מ'ישראל יש חלק - אבן בנין אחת בבנין השלם, נמצא ששלימות הבנין הנבנה על ידי כל הדורות תלויה בכל יחיד ויחיד, לכן דנים על כל מעשה ומעשה של כל יחיד - מה הן ההשלכות על העבר, כלומר באיזו מידה הם ממשיכים את עבודת האבות ומשלימים את העבודה של הדורות שעברו, או חס ושלום באיזו מידה קילקלו את מה שבנו הדורות שעברו. הרי עבודת כל הדורות היא שרשרת נמשכת והולכת, אשר כל דור - וכל יחיד - הוא חוליה בשרשרת זו, ואם חסרה או ניזוקה חוליה אחת, הדבר פוגע בהמשכיות כל השרשרת. ואין זה כפי שאדם חושב בעשותו מעשה, שזה רק מעשה מקומי בזמן זה, ושל אדם יחיד שאינו נוגע לכלל. אלא מעשיו קובעים בכל הבריאה.

מאותה סיבה הקב"ה משקיף גם על העתיד כדי לדון על ההווה, כדי לשפוט באיזו מידה כל מעשה ומעשה של כל יחיד מהווה צעד נוסף לקראת השלמת התכלית בשרשרת הדורות. כל דור ודור - וכל יחיד בכל דור - ותפקידו בקירוב הגאולה, ומתוך צירוף כל המעשים, של כל היחידים, בכל הדורות, תבוא הבריאה לשלימותה בבוא משיח צדקנו. מלמדים אותנו רז"ל בברכת זכרונות את האחריות הכבדה הרובצת על כל יחיד, ועל כל מעשה שלו לקירוב תכלית הבריאה.

רצונו יתברך מכל שנה יצא לפועל, אנו מתפללים לזכות להיות חלק משלשלת הדורות, על כך אנו נידונים בראש השנה, שקיום הבריאה בשלמותה יהיה על ידינו. רצון הקב"ה מתקיים גם על ידי הרשעה בבריאה, בכליונים מתגלה כבוד שמים בבריאה, אנו מתפללים לזכות להיות חלק מקיום הבריאה על ידי קיום התורה והמצוות. כשזוכים לעשות רצון ה', שמחים שמחה עצומה, זוכים להתחדש, לזכות לתפקיד חדש לשנה הבאה.

הטעמים לאמירת "עשרה" פסוקים

זהו עיקר מעלתו של יום ראש השנה. חג מלשון מחוגה, עיגול. במעגל השנה יש מועדים רבים, חג הפסח מסוגל לזכות לחירות עולם. בשבועות הוא זמן קבלת התורה. סוכות הוא זמן השראת השכינה, סגולתו להתקרב לקב"ה. ראש השנה סגולתו הוא להמליך את הקב"ה, לקבל עול מלכות שמים. בכל מועד זוכים לקדושת המועד, ואף שלאחר המועד איננו בדרגת המועד, אך אחר שזכינו מעט להתקדש בקדושת המועד, מעט מהקדושה נותרת לשנה כולה, ובשנה הבאה זוכים לדרגה גבוהה יותר.

מבאר השפתי חיים (מועדים א, עמוד 433):

אנו אומרים עשרה פסוקי מלכויות, ומדוע דוקא עשרה פסוקים? אומרת הגמרא (ראש השנה דף לב.) שלושה טעמים: א. כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם. ב. כנגד עשרת הדיברות שנאמרו למשה בסיני. ג. כנגד עשרה הילולים שאמר דוד בפרק "הללויה הללו קל בקדשו" (בסוף תהילים). בוודאי אין זה סימן ורמז בעלמא שבגלל שבענינים הללו יש הספרה עשר לכן גם פסוקי המלכויות הם עשרה, אלא שיש מן המשותף בין המלכויות לענינים האלה, ונבארם:

עשרה המאמרות שבהם נברא העולם הם עשרה גילויים שונים של רצונו יתברך בבריאת העולם, כך גם עשרת הדיברות שהם כלל התורה כולה ובהם נכללו כל התרי"ג מצוות (רש"י שמות, כד, יב) הם עשרה גילויים שונים של רצונו יתברך שמתגלים בתורה, וכנגד זה אנו אומרים עשרה פסוקי מלכויות המבטאים גילויים שונים לרצונו יתברך הנעשה בבריאה שבהם בא לידי ביטוי מלכותו יתברך בעשרה אופנים שונים.

עשרת ההילולים שאמר דוד לה' יתברך הנם עשרה סוגים שונים של הילול, וכן עשרת פסוקי המלכויות המבטאים גוונים שונים של מלכות ה' יתברך והנהגתו, מחד גיסא אנו אומרים אותם כדי להמליך את הקב"ה עלינו, מאידך גיסא הם גם פסוקי הילול ושריה על כך שהקב"ה הוא מלכנו, כמו שאומר ה"סוד ושורש העבודה" שצריך להיות בשמחה עצומה על כך שאנו זוכים שהקב"ה הוא מלכנו ואנו עבדיו, אם כן עשרת פסוקי המלכויות הם גם פסוקי הילול לה' יתברך.

לכך בראש השנה אומרים במלכיות זכרונות ושופרות עשרה פסוקים, כנגד עשרה מאמרות בהם נברא העולם, וכנגד עשרת הדיברות. בקיום המצוות אנו מקיימים את העולם, בוחרים ומאמינים בתורה משמים, משליטים עלינו את רצון ה' בבריאה.

המלכת "ביום ההוא"

מבאר הפחד יצחק (ראש השנה יא, ב-ט):

ב. כתב רבינו יונה בשערי תשובה, שער שלישי מדרגה שניה (כג): "ומצות תפילין ומצות מזוזה מצות עשה הם. והנן בכלל קבלת עול מלכות שמים, כי על כן נכתבו בפרשת שמע ישראל" (דברים ו, ח-ט). יעויין שם. מדבריו של רבנו יונה יוצא לנו חידוש כי מצות האהבה משתייכת יותר לקבלת עול מלכות שמים מאשר היראה, שהרי בפרשה זו של קבלת עול מלכות שמים הוזכרנו רק על האהבה ולא על היראה.

ובודאי שראוי לנו להתעורר על כי בעבודת היום של ראש השנה מוחלפת היא השיטה בענין זה. שהרי עיצומו של יום ראש השנה הוא יום קבלת עול מלכות שמים (אמרו לפני מלכיות - ראש השנה דף לב.), ואף על פי כן יודעים אנו נאמנה, כי בעבודת היום של ראש השנה מתבלטת היא היראה כלפי האהבה. חילוף - שיטה זה מעמיד אותנו על ההכרה, כי עבודת הנפש בקבלת עול מלכות שמים של קריאת שמע מחולקת היא מן עבודת הנפש בקבלת עול מלכות שמים של אמירת מלכיות. וגם במקורם של דברים מתגלה הוא חילוק זה. דמלכיות דראש השנה נלמדת היא מן הכתוב (במדבר י, י) "והיו לכם לזכרון, אני ה' אלוהיכם". כל מקום שיש זכרונות יהיו מלכיות עמהם" (ראש השנה דף לב.). הנה ד"אני ה' אלוהיכם" היינו מלכיות דראש השנה. והלא פשוט הוא דהקורא קריאת שמע ולא אמר בפסוק ראשון את סוף הפסוק "ה' אחד", וסיים בהמלים "ה' אלוהינו", הרי לא רק שיש כאן חסרון בקריאת שמע בכלל, אלא שיש כאן חסרון בקבלת עול מלכות שמים דפסוק ראשון דקריאת שמע.

ונמצא דקבלת עול מלכות שמים דראש השנה, אינה עומדת במקום קבלת עול מלכות שמים דקריאת שמע. ולעומת זאת, מוצאים אנו מחלוקת תנאים ראש השנה דף לב: אם יוצאים בפסוק ראשון דקריאת שמע בתורת פסוקי מלכיות דראש השנה. הרי לנו כי גם במקורה של ההלכה מגולה הוא חילוק זה, בין העבודה בקבלת עול מלכות שמים דקריאת שמע ובין העבודה בקבלת עול מלכות שמים באמירת מלכיות.

ג. ועדיין תכנו של חילוק זה סתום הוא. ומתפרש לנו ענין זה מדבריהם של חכמים שגילו לנו ביאורה של נבואת זכריה (יד, ט) "והיה ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד". ותמהו על זה (פסחים דף נ.). "אטו האדינא לאו אחד הוא, אמר רבי אחא בר חנינא לא כעולם הזה עולם הבא, העולם הזה על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל בשורות רעות אומר ברוך דיין האמת, לעולם הבא כולו הטוב והמטיב". ורואים אנו מזה כי ההמלכה שהאדם ממליך עליו את קונו באמרו "מלך העולם", מתחלקת היא לשני סוגים. הסוג האחד של ההמלכה הוא כשהיא בעלת כפילות - ההמשך (דיין אמת וטוב ומטיב), והסוג השני - כשהיא בעלת אחידות - ההמשך (רק הטוב והמטיב). במצב כפילות - ההמשך הרי היא קרויה המלכה של "היום הזה", ובמצב אחידות - ההמשך הרי היא קרויה המלכה של "היום ההוא". תפיסת דעתנו עכשו, היא בת ההנהגה של היום הזה, ואפילו אם תתורמם תפיסה זו עד למדרגה היותר גדולה בקבלת היסורין מאהבה, עדיין אי אפשר לה לתפיסה זו להמליך עליה את קונה אלא בהשגה של דיין אמת, אי אפשר לה לתפיסה זו מבלי ההבדלה בין דיין אמת ובין הטוב והמטיב, ובעל כרחי ההמלכה שהיא ממליכה עליה את קונה תמשך בשני קוים. ועל כן ההמלכה בעלת אחידות - ההמשך, היא ההמלכה של "היום ההוא". כל עמלם של צדיקים בקבלת יסורים מאהבה, אינו אלא העמקת - ההמלכה של ההשגה במדת דיין אמת. לפי המצב של ההמלכה "ביום הזה", נכללת היא ההמלכה של "היום ההוא" ב"ולא יראני האדם וחי" (שמות לג, כ). ואם בכל זאת, כל ישראל משכימים ומעריבים בקבלת עול מלכות שמים מתוך קריאת "ה' אחד", הרי אין פירושה של המלכה זו אלא האמונה הקדושה והבטחון הגמור בעתידה הברור של ההמלכה של "היום ההוא". (ובמקום אחר נתבאר לנו לפי זה עצימת עינים דשמע ישראל. עצימת עינים זו היא כדרך שמעצמים את עיניהם של מי שנסתלק מן העולם. כלומר ההשגה של המלכה זו של ה' אחד תתגלה רק לאחר הסתלקותה של תפיסתנו בת "היום הזה").

היראה בקבלת עול מלכות שמים

ד. וכאן הגענו לתוכן ההבדלה בין קבלת עול מלכות שמים דשמע ישראל, ובין קבלת עול מלכות שמים דאמירת מלכיות. דההמלכה דאמירת מלכיות למדנו מ"אני השם אלקיכם", דהיינו המלכה נמשכת בשני קוים: הויה ואלקות, שהיא ההמלכה של "היום הזה"; ולעומת זאת קבלת עול מלכות שמים דקריאת שמע מתקיימת דוקא מתוך הכרזת "ה' אחד", שכן עיקר ענינה הוא האמונה בההמלכה העתידה. ויעויין רש"י בפירוש החומש על פסוק ראשון (דברים ו, ד), דקריאת שמע שכתב כי "שמע ישראל ה' אלקינו" מוסב על הזמן דעכשיו, וסיומא דקרא ד"ה' אחד" מוסב על העתיד. והם הם הדברים, דההמלכה דזמן הזה הוא ה' אלקינו. ודוק היטב. וזה הוא ביאור המחלוקת של תנאים אם יוצאים מלכיות דראש השנה בקרא דשמע ישראל. דהסברא דאין יוצאין היא משום דעיקר ענינו של פסוק ראשון דקריאת שמע הוא סוף הפסוק המסתיים ב"ה' אחד", וסיום זה אינו שייך למלכיות דראש השנה. ואפילו מי שחולק על זה וסובר דיוצאים בפסוק ראשון דקריאת שמע בתורת מלכיות דראש השנה, הוא משום דסוף סוף נכללת בהן קרא גם ההמלכה של "היום הזה", שהרי הוא אומר "ה' אלקינו". אבל עצם ההנחה כי "ה' אחד" אינו שייך למלכיות דראש השנה הוא דבר מוסכם.

ה. וזוהו מקור נפתח להבנת חילוף - השיטה, שבקבלת עול מלכות שמים דקריאת שמע, בולטת האהבה כלפי היראה, כמו שלמדנו מדבריו של רבנו יונה; ואילו בקבלת עול מלכות שמים דמלכיות של ראש השנה, בולטת היראה כלפי האהבה. דבודאי כשאנו עוסקים באמונת קבלת עול מלכות שמים של העתיד המובטח, שהיא ההמלכה האחידה של "היום ההוא" שאין בה כי אם הטוב והמטיב, הרי נמשכת ממנה האהבה גם במצב של "היום הזה", ומשום כך באה מצות אהבה בפרשת קריאת שמע; אבל במלכיות דראש השנה, שהיא ההמלכה הנמשכת בשני הקוים של חסד ודין, דינא דמלכותא דינא, בודאי שהיראה מתבלטת בהמלכה זו...

המטרה היא ההמלכה בעצמה

ט. זכינו, איפוא, למצוא את המדה המיוחדת אשר על ידה נבחנת היא קבלת עול מלכות שמים של ראש השנה מכלליות קבלת עול מלכות שמים של כל יום. ועדיין עומדים אנו בחצי הדרך, כי אף על פי שנתפרשה לפנינו מהותה של הבחינה המיוחדת של קבלת עול מלכות שמים דראש השנה, מכל מקום, כל עוד שלא מצאנו שרשה של בחינה זו בעצומה של קדושת היום דראש השנה, ולא קבלת עול מלכות שמים מיוחדת לעצמה, אין הענין מחזור.

י. אמנם שרשה של הבחינה המיוחדת של קבלת עול מלכות שמים דראש השנה, גנוז הוא בדקדוק דברי חכמים שקבעו את החובה של מלכות בראש השנה בלשון זה (ראש השנה דף טז): "אמרו לפני מלכות בכדי שתמליכוני עליכם". הנה המלה "בכדי" היא מלת הקישור, אשר ענינה הוא לקשר את האמצעי עם המטרה. ועל כן כשלימדו אותנו חכמים לומר זכרונות כדי ש"יעלה זכרונכם לפני", קשר זה מובן הוא היטב, דאמירת זכרונות נעשית היא על ידינו למטה, והעלאת הזכרונות היא על ידי ה' יתברך למעלה. האמירה וההעלאה מתיחסות זו לזו ביחס של אמצעי ומטרה, ושפיר באה כאן מלת הקישור של "בכדי". אבל באמירת מלכות, הרי האמירה היא ההמלכה (דבוראי לא יתכן דהאמירה היא בפה, וההמלכה היא בלב, דאטו במתעסק עסקינן), ומה טעמה של תיבת "בכדי" כאן?

יא. והמחזור בזה הוא כי תיבת "בכדי" באה היא להוציא את ההמלכה של ראש השנה מכללה של ההמלכה דכל יום. דלעומת מה ששינוי (ברכות דף יג.), ד"פרשת שמע קדמה לפרשת והיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו תחלה עול מלכות שמים ואחר כך עול מצוות", ונמצא דקבלת עול מלכות שמים היא הקדמה והכשר לקבלת עול מצוות; הנה לעומת זאת, ההמלכה דראש השנה אינה הקדמה והכשר, אלא שאדרכא היא היא המטרה. ודרך ציור נאמר כי יתכן לו לתלמיד שיאמר לרבו: משתוקק אני שתמנה אותי לשמש שלך, בכדי שתהא לי ההזדמנות לשרתך; ויתכן לו לתלמיד שיאמר לרבו: משתוקק אני שתתן לי ההזדמנות לשרתך בכדי שאקרא השמש שלך. בין בהמלכה של כל יום בין בהמלכה של ראש השנה נכללות הן גם קבלת עול מלכות שמים וגם קבלת עול מצוות. אלא שהסדר הוא מהופך. בהמלכה של כל יום האדם אומר לקונו: הנני קניןך, בכדי שאוכל לעבוד לפניך, ובהמלכה דראש השנה האדם אומר לקונו: הנני עובד לפניך, בכדי לגלות שאני קניןך.

יב. נקודה זו גנוזה היא בלשון חכמים, שלימדונו "אמרו לפני מלכות בכדי שתמליכוני עליכם". כלומר, בכאן ההמלכה היא סוף פסוק, דכל עבודת היום היא לגלות את ההמלכה הזו...

יום יצירת המלכות

טו. ידועים הם דבריהם של חכמי הלשון (מלבי"ם באור המילות תהלים כב, כט), כי ההבדל בין מלוכה וממשלה הוא, כי ממשלה היא שלא ברצונו של מי שמושלים עליו, ומלוכה היא ברצונו של מי שמולכים עליו. בודאי שזה נכון. אבל אין זה אלא חיצוניות הדברים. בפנימיותם של דברים, גנוזה היא ההכרה העדינה, כי ה"אדם - שבאדם" אינו אלא הדעת שבו. ומכיון שהשם מלוכה לא יונח אלא על הדומה, שכן האריה נקרא מלך החיות מפני שגם הוא חיה, אבל אם האדם שליט על החיות, אינו אלא מושל ולא מלך, מפני שאין האדם מסוג הבעל חי, וממילא אם יש לאדם כוח שליטה על הזולת, שלא מדעתו של הזולת, הרי כוח שלטונו אינו מתפשט על כוח הדעת של הזולת, ואפילו אם הוא שולט על כל כוחותיו של הזולת, כל שאינו שולט על כוח הדעת שבו, הרי אין הוא שולט על האדם שבזולת, ואינו אלא כשולט על בעלי חיים, שלא יתכן לקרותו מלך. וזה הוא מה שאמרנו, כי מה שמדת המלוכה דורשת דוקא שתהא מדעתו של זה שמולכים עליו, אינו אלא סימן חיצוני למדת המלוכה. פנימיותו של הסימן החיצוני, הוא, מפני שמדת המלוכה דורשת דוקא את ההשתייכות לסוג אחד (גר"א על משלי סוף פרק כז), ובדרך ממילא משתלשל מזה, שאין מדת המלכות נוהגת אלא בזמן שהמלוכה מתקיימת היא מדעתו של זה שמולכים עליו.

טז. ומכאן מקור נפתח להבהנה כי באמרנו שאדם הראשון אמר ה' מלך, אין הכוונה שאדם היה הראשון שהכיר במלכות זו, אלא שהכוונה היא שעם בריאת האדם נבראה כביכול מלכותו יתברך, כי כל עוד שלא נמצאה בריאה שיאמר עליה כי נעשית היא בצלם אלוקים, אין זה אלא ממשלה, ולא תתכן מלוכה אלא כשיש צד של דמיון בין המולך ובין זה שמולכין עליו. רק מיום הששי בוקעת היא השירה של "השם מלך", מפני שבו ביום נוצר יציר "בצלמנו כדמותנו" (בראשית א, כו)...

יז. והנה במחזור היקף השנה יום ראש השנה הוא יום תחלת מעשיך, המאמר דנעשה אדם, יום בריאתו של אדם הראשון. ומדבריהם של חכמי אמת ידענו כי מלכות דראש השנה ענינם הוא, מפני שיום זה הוא הראשון להכרת מלכותו יתברך על ידו של אדם הראשון, שידע והכיר את בוראו. וכבר נתבאר לנו עומק הכוונה בזה, כי פעולתה של הכרת מדת מלכותו יתברך, משונה היא מהכרת שאר מדותיו של מקום. הכרת מדת חסדו כביכול, למשל, ענינה הוא הכרת ענין הנמצא מחוץ להכרה, שכן מדת החסד פועלת היא בין מדעת בין שלא מדעת. והוא הדין בשאר המדות. שונה היא ההכרה במדת מלכותו יתברך, אשר הכרה זו היא היוצרת את מדת מלכותו כביכול, דכל מלכות שאינה מתפשטת על כוח הדעת וההכרה אינה אלא ממשלה. ונמצא דגילוי מדת מלכותו על ידי אדם הראשון, הוא גילוי בדרך יצירה ולא גילוי בדרך מציאה.

יח. ומכאן הוא הסדר המהופך של קבלת עול מלכות שמים דראש השנה. דבקבלת עול מלכות שמים של כל יום הסדר הוא כדרך העבודה בפועל, שמתחלה באה מסירת עצמו לעבודתו, ואחר כך בא מילוי רצונו של האדון. ומפני כן קבלת עול מלכות שמים של כל יום הוא בכדי שיקבל עליו אחר כך עול מצוות. ואילו בקבלת עול מלכות שמים דראש השנה הסדר הוא בהפך, מקבל עליו עול מצוות בכדי לגלות את מדת מלכותו. והיינו משום דראש השנה הוא יום לידתה של מדת מלכותו כביכול, וכנזכר לעיל. ועל כן עבודת היום של ראש השנה היא להוליד בדעתו את מדת מלכותו יתברך ומשום כך קבלת עול מלכות שמים בראש השנה איננה הקדמה של הכשר אלא פסגה של מטרה.

יט. וכל זה למדנו מלשונם של חכמים: "אמרו לפני מלכיות בכדי שתמליכוני עליכם". ולא עוד אלא שכל אוזן הודעת להקשיב לדקדוק לשון חכמים, תבחין ענין זה גם בעצם הביטויים. כי הביטוי אצל קריאת שמע הוא קבלת עול מלכות (ברכות דף יג.), והביטוי אצל ראש השנה הוא המלכה (תמליכוני). המונח "קבלת - עול" אינו מורה על פעולה בעצם יצירתה של המלכות, אין כאן אלא קבלתה של עובדא קיימת; ואילו המונח המלכה, מורה להדיא על פעולת יצירה בעצם המלכות, כמו שנתבאר.

כמה שהאדם יפעל יותר לקבל את עול מלכותו יתברך עליו, בעומק נפשו, כך הוא יזכה ליצור את מלכותו יתברך.

ממליכים בנשימת רוח חיים בשופר

יש להבין כיצד השופר פועל המלכה וזכרון גם יחד. מבאר הפחד יצחק (ראש השנה, כה):

ג. תקיעת השופר בשעת המלכת המלך, נזכרת היא, אמנם, בנביאים, אבל הזכרה זו היה אפשר לתפסה בדרך השמעת כרוז, כמו שמצינו כמה פעמים שהשופר הוא כלי להכרזה. אבל מדברי רבותינו הראשונים שפירשו דשייכות השופר להמלכיות דראש השנה היא מפני שמצינו שקריאת "יחי המלך" היתה מצטרפת לתקיעת השופר, יוצא מפורש שאין השופר בשעת קריאת "יחי המלך" משמש סתם כלי להכרזה, אלא שלקושטא דמילתא ישנה זיקה פנימית ומהותית בין השופר, ובין קריאת "יחי המלך".

ד. השייכות הפנימית והמהותית של שופר וקריאת "יחי המלך", כך היא מתפרשת: הנה השיר של יום הששי הוא 'השם מלך' (ראש השנה דף לא.), והיינו מפני שביום הששי נברא אדם, וקבל עליו מלכות שמים. כלומר, בלעדי האדם אין מלכותו יתברך ניכרת בעולם כלל. ועל כן, יום בריאת אדם הוא היום ששירתו הוא 'השם מלך'. והלא מקרא מפורש הוא (בראשית ב, ז), שהחידוש בבריאת אדם לגבי שאר הנבראים הוא בזה שבריאת אדם נתהוותה בדרך נשימה מרוח פיו יתברך (בכל הבריאה נאמר (בראשית א, י-כד) "ויאמר אלוקים תדשא הארץ דשא", "ויאמר אלוקים ישרצו המים", "ויאמר אלוקים תוצא הארץ". הקב"ה ציווה על הארץ להוציא את הדשאים, העצים והחיות, את האדם הקב"ה ברא בעצמו, לקח מעפר הארץ, גיבלו ונפח בעצמו את נשמתו). והלא מפני כך נשמה ונשימה יש להן שורש משותף בלשון, שכן נשימה זו היא שיצרה בו באדם את נשמתו.

ונמצא, דאם נבוא לחקור על אודות הרגע הראשון שבו התחיל היכר מלכותו יתברך בעולם, כי אז נאמר, שהרגע הראשון של גילוי מלכותו, הוא הוא רגע הנשימה הזו (אדם הראשון כשנברא ראה את העולם ביישובו, כמוכא ברש"י (בראשית א, כה), "ויעש", תקנע בצביונו בתיקונו ובקומתו". אדם הראשון שאל, מתי נברא כל זה? אמר לו הקב"ה הבהמות בני יום, הכוכבים בני יומיים, העצים בני שלושה ימים, אמר לו אדם הראשון, הרי בהויותם הם ונראים כבני שנים רבות? אמר לו הקב"ה, כפי שאתה בן רגע ונראה כבן עשרים שנבראת בהויתך, כך העולם כולו נברא בהויתו. מיד עם בריאת אדם הראשון, זכה לראות ולהכיר במלכותו יתברך. ה' מלך)...

ומן התוצאה, אל הסיבה. מאחר שרבותינו הראשונים מדמים את השופר דראש השנה, לאותו שופר של קריאת "יחי המלך", למדים אנו, כי שורש שרשו של שופר דראש השנה הוא באותה הנשימה של "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז). והלא רואים הלכה למעשה, שענינה של נשימה נכלל הוא בהלכות שופר, שכן פוסקת היא ההלכה שישנם דינים של נשימה אחת בכמה מקולות השופר (תרועה, כנגד תשעה נשימות, שברים כנגד שלושה נשימות). והבן. ובודאי שיומא קגרים, שהרי על יומו של ראש השנה נאמר "זה היום תחלת מעשיך, זכרון ליום ראשון", דהיינו יום יצירת אדם, ושופר דראש השנה הוא הוא מעשה הנשימה, שהיא היא המעשה דיצירת אדם. והבן...

ז. וזכינו לדין שנשימה זו של "ויפח" אוצרת היא בתוכה גם את הזכרונות וגם את המלכיות, והיינו דאיתא בסוגיין 'אמרו לפני מלכיות, וגומר. אמרו לפני זכרונות, וגומר. ובמה? - בשופר'. ואתרווייהו קאי גם על המלכיות וגם על הזכרונות, ומכל מקום, אין כאן שתי פעולות נפרדות של השופר. אלא אדרבה פעולה אחידה היא זו. שכן השופר מפעיל הוא את הנשימה של "ויפח באפיו". ואותה נשימה גונזת היא בתוכה את סוד הזכרונות ואת סוד המלכיות כשני ענפים הצומחים משורש אחד. ישמע חכם ויוסף לקח. כי בשום אופן לא ניתן לפרש יותר.

תקיעת השופר אינה הודעה על ההמלכה, הרי הכהן הגדול לא נכנס לכפר בבגדי זהב, כיון שאין קטגור נעשה סנגור, ובגדי הזהב מזכירים את חטא העגל, ואף השופר "כיון דלזכרון הוא, ככפנים דמי" (ראש השנה דף כו.), השופר בעצמו מביא לכפרה, ואינו הודעה בעלמא. ייחודיות השופר הוא "מאן דנפח מדיליה נפח", אין כאן דיבור בעלמא, נצרך תקיעה מפנימיות האדם והיא הגורמת להמלכתו יתברך.